

KS. ROBERT KACZOROWSKI,

Akademia Muzyczna im. S. Moniuszki
Gdańsk

Zachowane msze Ottona Mieczysława Żukowskiego jako przejaw troski o polskość. Zagadnienia semantyczne i muzyczne

Streszczenie: Niniejszy artykuł omawia cztery zachowane msze wciąż mało znanego polskiego kompozytora Ottona Mieczysława Żukowskiego (1867–1942). Są to: *Msza polska* op. 38, *Trzecia msza polska* op. 50 do słów Henryka Odyńca, *Czwarta msza polska* op. 41 do słów Marii Konopnickiej oraz zachowany w Bibliotece Naukowej we Lwowie jedynie *Introit z Piątej mszy polskiej* op. 81. Te wykonywane jednogłosowo lub przez chóry utwory, faktycznie były pieśniami mszalnymi, odpowiadającymi poszczególnym częściom stałym (*ordinarium missae*) i zmiennym (*proprium missae*) liturgii. Ich śpiew w języku narodowym, polskim, wzmacniał poczucie tożsamości narodowej w czasie, gdy Polski nie było na mapach Europy, oraz w naturalny sposób stawał się nośnikiem treści religijnych, przyczyniając się do ugruntowania prawd katechizmowych.

Słowa kluczowe: Msza polska, pieśń mszalna, polskość, XIX wiek, Otton Mieczysław Żukowski.

Wstęp

Otton Mieczysław Żukowski to niestety wciąż kompozytor, o którym polski świat muzyczny wie zdecydowanie za mało. Sytuacji tej dodatkowo nie ułatwiają publikacje słownikowe i encyklopedyczne. O ile bowiem w starszych wydawnictwach zawarty jest jeszcze biogram kompozytora¹, to w najnowszym tomie wielkiej *Encyklopedii muzycznej PWM*, będącej swoistą biblią dla muzyków, teoretyków muzyki i muzykologów, nie ma w ogóle wzmianki o kimś takim, jak Otton Mieczysław Żukowski². Sytuacja ta wyzwała zatem wewnętrzny imperatyw, nakazujący zapoznać czytelnika z tą zapomnianą postacią, która w wyjątkowy sposób wpisuje się w historię polskiej muzyki przełomu XIX i XX wieku.

Ponadto spotkanie z wnuczką kompozytora, Zofią Bajdą, pozwoliło ustalić wiele interesujących faktów z życia jej dziadka, jak chociażby datę śmierci. W dotych-

¹ *Podręczna encyklopedia muzyki kościelnej*, opr. ks. Gerard Mizgalski, Poznań – Warszawa – Lublin 1959, s. 558.

² *Encyklopedia muzyczna PWM. Część biograficzna, w-ż*, red. E. Dziębowska, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 2012, s. 404–406.

czasowych bowiem publikacjach pojawia się niezmiennie – nie wiadomo dlaczego – rok 1931. Zofia Bajda, będąca w posiadaniu aktu zgonu swojego dziadka potwierdza, że kompozytor urodzony 8 marca 1867 roku, zmarł 31 marca 1942 roku we Lwowie.

Otton Mieczysław Żukowski to kompozytor, który prawie całe życie spędził w Czerniowcach, w północnej Bukowinie (dzisiaj są to tereny należące do Ukrainy). To tutaj zdobył wykształcenie podstawowe i średnie, zarówno ogólnokształcące, jak i muzyczne. Po studiach we Lwowie pracował w seminariach nauczycielskich w Czerniowcach i Cieszynie, gdzie był profesorem języka polskiego. Jednocześnie, pochodząc z rodziny o głębokich tradycjach patriotycznych i religijnych, z całym oddaniem poświęcał się umacnianiu polskości, czego wyrazem było między innymi zaangażowanie w tworzenie szkół na Bukowinie z nadobowiązkowym językiem polskim. Wyrazem troski o polskość i zachowanie wiary ojców jest również jego licznie zachowana twórczość tak religijna, jak i świecka, w której pierwiastek narodowyzwoleńczy zawsze jest wyraźnie obecny³.

W takim kontekście mieści się problem niniejszego artykułu, którego celem jest omówienie czterech zachowanych mszy Ottona Mieczysława Żukowskiego w ich warstwie semantycznej i muzycznej. Utwory te bardzo wyraźnie ukazują troskę kompozytora o zachowanie i pielęgnowanie polskości w czasach, gdy Polski nie było na mapach Europy, oraz stają się śpiewaną katechezą, ugruntowującą podstawowe prawdy wiary Kościoła rzymskokatolickiego.

1. Prezentacja materiału

Opis wszystkich zachowanych mszy Ottona Mieczysława Żukowskiego przedstawia się następująco⁴.

Msza polska op. 38

Wykonawcy: na chór mieszany lub na 1 głos z towarzyszeniem organów⁵.

Autor tekstu: nieznany.

Dedykacja: „Memu bratu Ks. Dr. Janowi Żukowskiemu, profesorowi Uniwer-

³ Zob. R. Kaczorowski, *Pieśni maryjne Ottona Mieczysława Żukowskiego*, Wydawnictwo „Bernardinum”, Pelplin 2011; *O muzyce Ottona Mieczysława Żukowskiego – z barytonem Robertem Kaczorowskim rozmawia Arkadiusz Jędrasik*, „Muzyka21”, Rok XIV nr 12 (161), grudzień 2013, s. 20-22; R. Kaczorowski, *Pieśni ku czci Matki Bożej Ottona Mieczysława Żukowskiego oraz ich miejsce w literaturze wokalne*, w: „*Musica Vocale*. Sacrum i profanum w muzyce wokalne – studium przypadku”, red. R. Minkiewicz, Wydawnictwo Akademii Muzycznej w Gdańsku, Gdańsk 2014, s. 59-73; *Otton Mieczysław Żukowski – nieznanne fakty z życia kompozytora i jego rodziny. Z wnuczką kompozytora Zofią Bajdą rozmawia Robert Kaczorowski*, „Muzyka21”, Rok XVI nr 1 (174), styczeń 2015, s. 36-37; *Muzyka Żukowskiego – kolejne odkrycie. Z ks. Robertem Kaczorowskim rozmawia Arkadiusz Jędrasik*, „Muzyka21”, nr 6 (179), czerwiec 2015, Rok XVI, s. 28-31.

⁴ Nuty mszy są w posiadaniu autora.

⁵ Na ostatniej stronie okładki tego wydawnictwa znajduje się wykaz skomponowanych przez O.M. Żukowskiego utworów. Przy *Mszy polskiej* op. 38 widnieje adnotacja, że kompozytor przygotował

sytetu Lwowskiego”.

Miejsce wydania: „Skład główny w księgarni T. Gieszczykiewicza, dawniej A. Piwarski i Ska, Kraków, ul. św. Jana 3”. Druk samoistny. Brak roku wydania. Adnotacja: „Nakład i własność autora”.

Inne: utwór zdobył II nagrodę na konkursie Towarzystwa Muzycznego w Warszawie.

Trzecia msza polska op. 50

Wykonawcy: na chór mieszany lub na 2 głosy z towarzyszeniem organów.

Autor tekstu: Henryk Odyniec.

Dedykacja: brak.

Miejsce wydania: Kompozytor opublikował mszę w 3. zeszycie „Śpiewów kościelnych” („Księgarnia i skład nut T. Gieszczykiewicz, dawniej A. Piwarski i Ska, Kraków, Św. Jana 3, Fr. Zieliński i Ska w Krakowie”). Brak roku wydania.

Inne: Słowa H. Odyńca „wyróżniono pierwszą nagrodą na konkursie Towarzystwa Muzycznego w Warszawie”.

Czwarta msza polska op. 41

Wykonawcy: na chór mieszany z towarzyszeniem organów.

Autor tekstu: Maria Konopnicka.

Dedykacja: „Memu bratu ks. dr. Stanisławowi Żukowskiemu, profesorowi Uniwersytetu Lwowskiego”.

Miejsce wydania: „Skład główny w księgarni T. Gieszczykiewicza (dawniej A. Piwarski i Ska, Kraków, ul. św. Jana 3)”. Druk samoistny. Brak roku wydania. Adnotacja: „Nakład i własność autora”.

Inne: „Muzykę do słów Marji Konopnickiej wyróżnionych pierwszą nagrodą na konkursie Towarzystwa Muzycznego w Warszawie napisał Otton Mieczysław Żukowski”.

również wersję na 3 głosy równe. Póki co nie udało się odnaleźć tej wersji. Za to w zbiorach Biblioteki Narodowej w Warszawie (Magazyn Muzykaliów, Mus.III.161.645) natrafiono na *Mszę polską* op. 38 w wersji na chór męski. Pełny tytuł tego utworu brzmi: *Msza polska na chór męski z towarzyszeniem organów do słów odznaczonych 2. nagrodą na konkursie tow. muz. w Warszawie*. Utwór ten znajdował się m.in. w repertuarze Chóru „Syrena” we Lwowie, o czym świadczy pieczęć na partyturze. W wielu dostępnych wykazach twórczości Żukowskiego kompozytor nigdzie nie zamieścił informacji o wersji tej mszy na chór męski. Wersja ta nieznacznie różni się od wersji na chór mieszany lub 1 głos. Części *Kyrie*, *Gloria*, *Graduale*, *Agnus* w wersji na chór męski transponowane są o sekundę wielką do góry, *Offertorium* i *Sanctus* – o tercję wielką, zaś *Benedictio* – o tercję małą do góry. Ponadto wersja na chór męski nie posiada części *Credo*, zaś *Offertorium* ma tylko jedną, a nie dwie zwrotki.

Piąta msza polska, op. 81

Wykonawcy: nieznani.

Autor tekstu: X. Fr. Błotnicki.

Dedykacja: brak.

Inne: *Introit* mszy znaleziony w Bibliotece Naukowej im. W. Stefanyka we Lwowie. Brak wiedzy, czy zachowane są gdziekolwiek pozostałe części kompozycji⁶.

Zawartość poszczególnych mszy wygląda następująco.

	<i>Msza polska</i> , op. 38	<i>Trzecia msza polska</i> , op. 50	<i>Czwarta msza polska</i> , op. 41	<i>Piąta msza polska</i> , op. 81
INTROIT				+
KYRIE	+	+	+	?
GLORIA	+	+	+	?
GRADUALE	+		+	?
CREDO	+	+	+	?
OFFERTORIUM	+	+		?
SANCTUS	+	+	+	?
BENEDICTUS	+	+	+	?
AGNUS DEI	+	+	+	?
BENEDICTIO	+	+		?

W kontekście prezentacji mszy O.M. Żukowskiego trzeba stwierdzić, że spośród pięciu, jakie zachowały się w całości (lub częściowo – jak *Piąta msza polska*), nie ma śladu istnienia drugiej mszy, której tytuł najpewniej brzmiałby: *Druuga msza polska*. Pytanie, które póki co musi pozostać bez odpowiedzi, brzmi: czy kompozytor w ogóle napisał tę drugą mszę? Patrząc bowiem na opusowanie dzieł Żukowskiego można stwierdzić, że utwory te najpewniej nie powstawały w sposób chronologiczny. *Czwarta msza* nosi bowiem opus 41, a więc wcześniejszy niż *Trzecia msza* z opusem 50. Z kolei *Mszę polską* (pierwszą) i *Mszę czwartą* dzieli zaledwie różnica trzech opusów... Znalezienie odpowiedzi utrudnia ponadto fakt, że w absolutnej większości przypadków w wydanych drukiem partyturach O.M. Żukowskiego nie figuruje rok ich wydania.

Istotną sprawą wydaje się być również kwestia dotycząca autorstwa mszy. Otóż przez wiele lat na okładkach licznych publikacji Ottona Mieczysława Żukowskiego

⁶ W Bibliotece Naukowej im. W. Stefanyka we Lwowie, oprócz omawianej mszy, znajduje się jeszcze kilka pomniejszych utworów O.M. Żukowskiego. *Piąta msza polska* op. 81 to jedna karta formatu A-4, pisana ręcznie, dość czytelnym pismem. Pracownicy lwowskiej instytucji potwierdzili, że oprócz niej nie zachowały się inne. Dotychczas nigdzie nie udało się natrafić na ślad pozostałych części mszy.

znajdowała się błędna informacja, iż skomponował on jeszcze jedną mszę, której tytuł brzmi następująco: *Missa in honorem Immaculatae Conceptionis B. Mariae V. – Msza łacińska na 2 głosy z towarzyszeniem organów, osnuta na motywach melodyj hebrejskich*. Gdy piszącemu te słowa udało się zgromadzić dość obszerne zasoby nutowe, okazało się, że pośród druków samoistnych znajduje się również wyżej wymieniona msza, tyle że jej autorem jest brat Ottona Mieczysława, ks. dr Jan Żukowski⁷.

2. Msze na płytach CD

Kompletowanie utworów Ottona Mieczysława Żukowskiego miało na celu ich popularyzowanie podczas koncertów muzyki religijnej oraz rejestrację na płytach CD, aby ta nieznana twórczość polskiego kompozytora mogła trafić do jak największej rzeszy odbiorców. Dlatego nawiązano współpracę z firmą fonograficzną Acte Préalable z siedzibą w Warszawie, która specjalizuje się w wydawaniu wartościowych utworów zapomnianych polskich kompozytorów. Zaproponowano cykl fonograficzny pod nazwą „Otton Mieczysław Żukowski. Opera omnia religiosa”. I tak, na pierwszej płycie z cyklu („Opera omnia religiosa 1”) została zarejestrowana *Msza polska* op. 38⁸. W ramach „Opera omnia religiosa 3” znajduje się *Trzecia msza polska* op. 50⁹, zaś „Opera omnia religiosa 4” pomieściła *Czwartą mszę polską* op. 41¹⁰. Natomiast zachowany jedynie *Introit z Piątej mszy polskiej* op. 81 zostanie zamieszczony na płycie „Opera omnia religiosa 7”¹¹.

3. Zagadnienia semantyczne

Jedyny zachowany w mszach Żukowskiego *Introit* z mszy op. 81, czyli śpiew na rozpoczęcie nabożeństwa, jest wprowadzeniem słuchacza i uczestnika liturgii w istotę przeżywanego misterium. Z treści *Introitu* wynika, że cała msza była najpewniej mszą ku czci Matki Bożej, czyli mszą maryjną. Świadczą o tym już pierwsze słowa, stanowiące wezwanie do wychwalania pieśnią i słowem Tej, która jest

⁷ W partyturze brak roku wydania. Niniejszy utwór został zarejestrowany pod koniec września 2016 roku. Wykonawcy: Marta Wróblewska – sopran, Beata Koska – mezzosopran, Ewa Rytel – organy. Płyta ukaże się najprawdopodobniej pod koniec 2016 roku jako „Opera omnia religiosa 8”, na której pomieszczone zostaną wszystkie zachowane i odnalezione utwory religijne braci Ottona Mieczysława: ks. Jana, ks. Stanisława oraz Aleksandra.

⁸ Nr katalogowy: AP0288. Wykonawcy mszy: Piotr Kusiewicz – tenor i Ewa Rytel – organy. Płyte wydano w 2013 roku. Realizacja albumu została wsparta przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego – Fundusz Promocji Twórczości.

⁹ Nr katalogowy: AP0347. Wykonawcy mszy: Jacek Ścibor – tenor, Robert Kaczorowski – baryton i Ewa Rytel – organy. Płyte wydano w 2015 roku.

¹⁰ Nr katalogowy: AP0354. Wykonawcy mszy: Strzyżowski Chór Kameralny pod dyr. Grzegorza Oliwy oraz Tomasz Zajac – organy. Płyte wydano w 2015 roku.

¹¹ Rejestracja materiału miała miejsce pod koniec września 2016 roku. Wykonawcy utworu: Chór mieszański „Music Everywhere” pod dyr. Beaty Śnieg. Według planów wydawniczych płyta ma się ukazać pod koniec 2016 roku.

„Matką i Królową” oraz Jej „przymiotów przewspaniałych”. Tak jak Maryję, trzeba też wychwalać Syna, który podczas sprawowanej Mszy zstąpi na ołtarz w znakach chleba i wina. Modlitwa zanoszona do Boga winna być ofiarowana „za Ojczyznę i za siebie”.

W śpiewie *Kyrie eleison* wierni modlą się o zmiłowanie Boga. W mszy op. 38 jej autor błaga Wszechmocnego, by spojrzął na ludzki ucisk i trud oraz, by w nadprzyrodzonych darach zstąpił „na wierny lud”. Zawarta jest również prośba do Jezusa, aby uświęcił ludzkie myśli i oddalał to, co grzeszne, by człowiek mógł wzrastać w łasce. W mszy op. 50 wierni „w poddańczej pokorze” padają przed obliczem Boga i razem z kapłanem znoszą swe ufne błagania i modlitwy. Pragną, aby ich pieśń wyjednała światu pokój i zgodę, by „uśmierzyła gromy, zażegnała burze”, którymi ludzkość wciąż jest doświadczana jako kara za panoszący się grzech. W mszy op. 41 przeplatają się liturgiczne wezwania w języku greckim z polskimi błaganiami o zmazanie win oraz prośbą, aby Bóg nie odwracał swego ojcowskiego oblicza.

W śpiewie *Gloria* zgromadzony na liturgii lud wychwala Pana Boga za wielkie dzieła i Jego nieustanną opiekę nad światem. W mszy op. 38 ku Bogu „w niebie” skierowane jest uwielbienie oraz prośba o pokój „na ziemi”. W wychwalaniu Wszechmocnego powinien „zespolić się cały świat”, który jest Bożą „miłością przeniknięty”. Powinien ukorzyć się przed majestatem Najwyższego, który jest Jeden w trzech Osobach. To On „gładzi ludzkie winy” i otwiera ludzkości „bramy niebios”. W mszy op. 50 Boga wychwalają „wszystkie stworzenia”, które „niosą słowa gorącej podziękii” za wszystko, czym obdarza On stworzony przez siebie świat. Dlatego Bogu trzeba śpiewać dziękczynny hymn i wychwalać Jego święte imię.

W mszy op. 41 wiekuistemu Panu składa cześć „ziemia cała” „odgłosem hymnów i radosnych lir”. I tak jak kiedyś Łazarz powstał z grobu, tak teraz każdy człowiek może i powinien powstać ze swego grzechu, aby móc żyć pełnią życia i sławić Tego, od którego wszystko pochodzi.

Śpiew *Graduale* posiadają tylko dwie msze. W mszy op. 38 zawarta jest prośba, by Pan „dał siłę” człowiekowi. Tylko wówczas będzie on mógł wnieść swe serce ku niebu i zrozumieć Boże Słowo zawarte na kartach Pisma Świętego. Słowo to może zaś przemienić „jałową duszę” ludzką; może ją „użyźnić”, aby wydało niezwykle owoce w życiu. Z kolei w mszy op. 41 przypomniana została prawda, że Bóg daje swe Słowo „na padół smutku i boleści”. Jego Słowo to „zwiastun dobrych wieści”. Człowiek więc prosi Najwyższego, by ów „zdrój żywota” wciąż ku niemu płynął, szczególnie wtedy, gdy wokół panuje niepokój.

W *Credo* w mszy op. 38 wyznawana jest prawda, że Bóg jest „w Trójcy niepojęty”. Trójca zaś to Bóg Ojciec, Syn Boży i Duch Święty. Bóg jest Stwórcą i Zbawicielem, w którego z całego serca swego wierzy każdy człowiek. Wierzy on również w święty Kościół, gdzie dokonuje się ofiara Mszy świętej; wierzy w „Świętych obcowanie”, „grzechów odpust”, zmartwychwstanie i „żywot wieczny dusz i ciał”. Człowiek modli się, by dobry Bóg pomagał mu w dochowaniu świętej wiary. Z kolei w mszy op. 50 człowiek wyznaje swą wiarę w Boskie istnienie. Wyznaje wiarę w Je-

zusa, który przyszedł na świat „z Marji narodzenia”, oraz w Ducha, który „oświeca”. Człowiek wierzy w mękę i śmierć Jezusa, wyznaje wiarę w Jego cudowne zmartwychwstanie i wniebowstąpienie oraz w sąd ostateczny, w Kościół święty, „grzechów odpuszczenie” oraz „żywot wieczny dusz naszych”. Natomiast w mszy op. 41 Bóg ukazany zostaje jako „mądrość przedwieczna, która świata słońce zapala”. Bóg to „miłość najwyższa”, która zstąpiła na ziemię, aby dzielić się z człowiekiem „gorzkim życia chlebem”. Jezus zaś to „Zbawca ludzkości”, który poprzez krzyż wysłużył człowiekowi niebo. Dlatego pojawia się modlitewna prośba, aby Bóg dawał ludziom tyle siły, by mogli wytrwać w świętej wierze „ojców”.

Kolejna część, *Offertorium*, obecna jest w dwóch mszach. W mszy op. 38 jej autor wyraża wdzięczność Bogu za wszelkie zsyłane łaski, a jednocześnie wciąż prosi „o zmiłowanie”. Czyni to w imieniu wszystkich „grzesznych sług”. Znosi modlitwę „za Kościół święty”, za „ojczystą ziemię”, „za bliźnich” oraz za „spokój zmarłych dusz”. W modlitwie tej człowiek łączy błaganie za swą grzeszną i wciąż upadającą naturę. Wierzy w „moc Ofiary”, w której Jezus cały daje się człowiekowi. Chleb i wino to prawdziwe Ciało i Krew Chrystusa. To owoce krzyża, wysłużone na Golgocie. Z kolei w mszy op. 50 pojawia się wezwanie do Boga, by „z górnych swych krain” spojrzął na niedolę człowieka; by „nie odmawiał swej łaski”, by „osuszył łzy” i „ukoił žal”, gdyż „coraz gorzej i smutniej na ziemi”. Prosi również, by Bóg chronił ludzkość od obecnej wszędzie „niewiary”.

Śpiewy *Sanctus* są pełnymi radości pieśniami na cześć „trzykroć świętego Boga” (msza op. 38). Wszystko jest bowiem pełne „Jego Boskiej chwały”. Dlatego trzeba Bogu śpiewać „hosanna”. To On „otwiera serc podwoje”, aby mógł w nich „mnożyć święte łaski swoje”. W mszy op. 50 Bóg jawi się jako „wszechpotężny, wielki i wspaniały” oraz „niepojęty”. Jest to Bóg „po trzykroć święty”, którego wysławia szczęśliwy lud i „pod niebiosy” śle swój hymn wdzięczności. W mszy op. 41 niepojęty Bóg „u swoich nóg” ma „słońce miliony”. To „Pan” i „Stwórca” oraz „wszechmocny Bóg”, przed którym nawet zastępy anielskie „czołom biją” „jak łan zboża zgięty”.

W śpiewie *Benedictus* w mszy op. 50 Bóg jawi się jako „Stwórca niedocieczony”, nieodgadniony, do którego „z ufnością” spieszą ludzie. Pragną być pocieszeni, gdyż wciąż „nieszczęściem są pogńębiani”. Dlatego proszą, by Bóg ulitował się nad smutną ich dolą oraz by „lżej już karał” „za winy ojców”. Z kolei *Benedictus* z mszy op. 41 ukazuje wywyższonego na krzyżu Chrystusa, który „wyciąga swe ramiona” ku światu. Człowiek zwraca się zatem z ufną prośbą, by Bóg dawał mu moc i siłę, gdy „duch w ciemnościach omdlewa i kona”. Prosi również, by Wiekuisty „ducha ożywił” i „dał zmartwychwstanie”.

Śpiew *Agnus* z mszy op. 38 ukazuje „Baranka Bożego”, który „gładzi grzechy całego świata”, a jednocześnie „w niebieską chwałę lud wiedzie swój”. Człowiek ma ponadto świadomość, że jedno Boże słowo może sprawić, że niegodna dusza ludzka będzie uzdrowiona i wejdzie do świętych „przybytków” Pańskich. Zaś w mszy op. 50 Baranek Boży to „Zbawca jedyny”, który przez swą mękę i cierpie-

nie przyniósł grzesznej ludzkości „przebaczenie” i „odkupił winy”. Z kolei w mszy op. 41 Baranek Boży „wziął na siebie Ojca swego gniew”. Dlatego ku Jezusowi kierowana jest prośba, by był miłościw, gdy „Pan prawicę ciężką swą położy”. By był obecny „w sercach” i „w myślach” oraz by „błogosławił każdej cichej chaty próg” i umacniał jedność między ludźmi.

Ostatni śpiew, na *Benedictio*, obecny jest tylko w dwóch mszach. W mszy op. 38 uwypuklona zostaje prośba o błogosławieństwo, o odpuszczenie grzechów oraz o to, aby udział w świętych misteriach pomógł w dobrych „czynach”, „myślach” i „chęciach”. W mszy op. 50 również pojawia się prośba o błogosławieństwo i o wytrwałość w „ciężkich dniach” dla ludzi „pracy znojnej”, którzy w pocie czoła „i we krwi” strzegą polskiej ziemi. Autor prosi również o „wiek spokojny” i „wieczne szczęście” dla nich.

4. Zagadnienia muzyczne

W swych kompozycjach Otton Mieczysław Żukowski posługuje się harmonią tonalną, co oznacza, że z reguły w utworach tych bez problemu można odnaleźć centrum tonalne, wskazujące na tonację główną. Zastosowanie z kolei układu skupionego lub rozległego akordów bez problemu umożliwi wykonanie utworu bądź przez solistę, bądź przez 4-głosowy chór.

Poniższy przykład nutowy może być potraktowany jako reprezentatywny dla całej twórczości kompozytora.

Przykład nutowy. *Kyrie z Mszy polskiej* op. 38 O.M. Żukowskiego

Kyrie.

O.M. Żukowski, Op. 38.

ANDANTE.

p Pa-nie, zmiłuj się nad na-mi! Spojrz na u - cieś nasz i - trud,

mf iz Twych Ho-skich łusk da - ra - mi racz na - wier - ny - zstą - pód - lud!

p Chry - ste, zmiłuj się nad na - mi! *mf* My - śli, ser - ca po - święc w nas.

Nie - chaj nie już ich nie ma - mi, Sam w nich mieszkał w ka - łądy czas!

f Nie - chaj nie już ich nie ma - mi, *p* Sam w nich mieszkał w ka - łądy czas!

Stosując oznaczenia współczesnej harmonii funkcyjnej, powyższy przykład można opisać w następujący sposób.

$$\text{F-dur: } T \dots \left| \dots D^7 \left| T \begin{matrix} 2 < -3 \\ 4 < -5 \\ 6 - 7 < -1 \end{matrix} \right| T \dots \left| S_{VI} \begin{matrix} 8 - 7 \\ 3 - 2 \end{matrix} S \left| {}^{\circ}S_{II}^7 D \left| D_{5-6}^7 D_{2-3}^7 \right| T \left| \right. \right.$$

$$D \dots \left| (D \dots \left| \dots 7-6-5 \right| D_{4-3}^{6-5} \left| T^{7<} (D_{1-1<}^{8-7}) \left| (D_4^{6..} \left| \dots 4-3-2-3 \right| D \left| \right. \right. \right.$$

$$D^7 \dots \left| \dots \dots \frac{9}{7} \left| T^{3-2<3} \left| \dots \left| D^7 \dots \left| \dots 1-2-3 \frac{9}{7} \left| T D^7 T D^7 \left| T \left| \right. \right. \right.$$

$$(D^7 \dots \frac{9}{7}) \left| S_{II} (D^7 \left| \dots 6-5 \dots \left| D_7^9 \right) S_{II} \left| D_{6-5}^{8-7} \left| T S \left| \dots (S^7 \left| D) \right. \right. \right.$$

$$D_{3-4}^{5-6} D^7 \left| T_{1-2}^{3-4} \left| T^{5-6>} \left| S^6 T \begin{matrix} 7 < -6 \\ 3 \\ 4 \end{matrix} \left| \dots 3 < \frac{5}{5} {}^{\circ}S \left| \dots {}^{\circ}S_{II}^7 \left| D_4^6 \dots \frac{5-7}{3} \left| T \parallel \right. \right. \right.$$

Zarówno zapis nutowy, jak i oznaczenia harmonii funkcyjnej ukazują, że Żukowski często stosuje dźwięki przejściowe oraz opóźnienia, podprowadzające do kolejnych akordów.

Szczególne zjawisko zaobserwować można w trzecim systemie w przedostatnim takcie. Na trzecią miarę występuje tonika z podwojoną tercją, po niej zaś dominanta septymowa bez tercji, za to z podwojoną kwintą. Taka postać D^7 to akord eliptyczny. Po niej ponownie następuje tonika z podwojoną kwintą czystą.

Inne zjawisko, które nieczęsto pojawia się w literaturze, to dwa ostatnie akordy wtrącone w czwartym systemie. Pierwszy z nich to molowa subdominanta z septymą małą (akord g-moll⁷), po którym następuje dominanta – akord A-dur. Jako akordy wtrącone dążą one do rozwiązania, czyli do toniki w nowej tonacji D-dur. Akord ten jednak nie pojawia się. Takie zjawisko nazywa się rozwiązaniem pojęciowym, domyślnym, takim, które bez problemu można usłyszeć – między innymi w tym celu jest ćwierćnutowa pauza, po której rozpoczyna się nowa myśl muzyczna i akord C-dur jako dominanta w tonacji głównej, czyli F-dur.

Zapis powyższego przykładu nutowego według współczesnej harmonii funkcyjnej jest jedynie oglądową propozycją i próbą opisanie utworu Żukowskiego narzę-

dziami, które kompozytor niewątpliwie inaczej traktował. Bowiem z punktu widzenia współczesnej harmonii nie wszystkie rozwiązania uznano by dzisiaj za poprawne, np. dwojenie poszczególnych składników akordów lub powtarzanie tych samych akordów na przestrzeni dwóch taktów. Nie można jednak zapomnieć, że Żukowski tworzył swe utwory na początku XX wieku i stąd też wynika jego swobodniejsze podejście do zasad harmonii, które szczegółowo zostały opisane dopiero pod koniec lat 40. ubiegłego wieku przez wybitnego polskiego kompozytora i teoretyka muzyki Kazimierza Sikorskiego¹².

Niewątpliwie jednak zastosowana w twórczości Ottona Mieczysława Żukowskiego harmonia nadaje jego utworom niepowtarzalny klimat. Na pozór prosta i nieskomplikowana, w rzeczywistości niesie z sobą wiele wyzwań i w ten sposób pomaga odkryć prawdziwe piękno zawarte w tych kompozycjach. W takim też duchu zrecenzowano *Mszę polską* op. 38:

„... radować nas musi pojawienie się utworu tak niepospolitego, jakim jest nowe dzieło autora, znanego już dobrze z twórczości na polu muzyki kościelnej... Posiada ono najpierw melodyjność, wolną od wszelkiej banalności, nawskroś oryginalną, a tak pożądaną dla słuchacza, który piękna samej harmonizacji ocenić nie zdoła. Harmonizacja jest wszędzie wzorową a łatwą do wykonania dlatego, że służyć może równie do śpiewu czterogłosowego jak i do akompaniamentu na organach lub harmonium. Wszystkie części kompozycji tchną duchem kościelnym i odznaczają się nastrojem głęboko religijnym, dlatego wywołują w słuchaczu nastroj poważny i podniosły. Dla tych zalet nie wahamy się polecić gorąco tej nowej mszy kapłanom, szkołom, zgromadzeniom i organistom, którzy często w prawdziwym są kłopotcie, gdy chodzi o świeże a udatne twory, których mało posiadamy”¹³.

Zakończenie

Prezentacja czterech mszy autorstwa Ottona Mieczysława Żukowskiego w kontekście zagadnień semantycznych i muzycznych, uprawnia do sformułowania ostatecznych wniosków, które przedstawiają się następująco.

Wykorzystane przez kompozytora teksty różnych autorów zawierają podstawowe prawdy wiary i dogmaty religii rzymskokatolickiej. Przypominają naukę o Trójcy Świętej, która dla człowieka wciąż jest tajemnicą, niemożliwą do poznania naturalnymi zmysłami. Przekazują wiarę w jeden, święty, powszechny i apostołski Kościół. Podkreślają narodzenie Jezusa z Maryi Dziewicy oraz zbawcze dzieło Syna Bożego, który umarł na krzyżu „dla naszego zbawienia”. Wyrażają wiarę w zmartwychwstanie i wniebowstąpienie Jezusa, w sąd ostateczny, który każdego człowieka czeka po śmierci, „w świętych obcowanie, grzechów odpuszczenie, ciała zmartwychwstanie, żywot wieczny” oraz w łaskę potrzebną do zbawienia. Uczą o prawdziwej obecności Chrystusa podczas Mszy świętej w znakach chleba i wina,

¹² K. Sikorski, *Harmonia*, t. I–III, PWM, Kraków 1948–1949.

¹³ „Gazeta Kościelna” nr 5 (1907).

które stają się Ciałem i Krwią Pańską.

W tekstach mszalnych obecna jest również wiara w żywą obecność Pana Boga w Słowie Pisma Świętego oraz w Jego opatrzność nad stworzonym światem.

Prezentowane ponadto pieśni mszalne ugruntowują również postawy pobożnościowe człowieka przełomu XIX i XX wieku. Zachęcają do trwania przy Bogu i oddawania Mu czci, tak jak czynią to aniołowie w niebie. Podkreślają wartość modlitwy wstawienniczej za bliźnich i za cały świat. Przypominają o potrzebie uczestniczenia w Mszy świętej ze względu na jej nadprzyrodzone owoce, czynienia znaku krzyża świętego i zachowania wiary ojców.

Teksty mszalne, w duchu potrydenckiej religijności, mocno podkreślają grzeszną naturę człowieka, który winien wciąż korzyć się przed Bogiem w poddańczej wręcz pokorze i prosić o lżejsze kary „za winy ojców”, jednocześnie nie wymawiając się od nich, „gdy lud zasłuży na karę”.

W ten sposób wykonywane podczas niedzielnych nabożeństw w kościołach msze, napisane do nieskomplikowanych, a pięknych melodii, stawały się swoistym śpiewanym katechizmem i piękną katechezą, której w sposób regularny nie praktykowano. Ów śpiew w języku narodowym pozwalał również na pielęgnowanie właśnie w kościołach polskości, w czasach, gdy Polska została wymazana z mapy Europy. Dlatego pojawiają się również – jakby mimochodem – wersety za „ojczystą ziemię” oraz „za Ojczyznę”, która cierpi. Stąd obecna jest również Maryja, która jest nie tylko Matką narodu polskiego, ale przede wszystkim „Królową” nieistniejącego państwa.

Aneks

Msza polska op. 38

Kyrie

Panie, zmiłuj się nad nami!
Spójrz na ucisk nasz i trud,
i z Twych Boskich łask darami
racz na wierny zstąpić lud!
Chryste, zmiłuj się nad nami!
Myśli, serca poświęć w nas.
Niechaj nic już ich nie mamy,
Sam w nich mieszkaj w każdy czas!

Gloria

Chwała Panu Bogu w niebie!
Pokój ludziom dobrej woli!
Boże nasz, by wielbić Ciebie,

Niech się wszystkim świat zespoli.
Niech miłością przeniknięty
z czcią przed Tobą się ukorzy;
bo Ty Bóg, Tyś Pan, Ty święty,
Ojca Syn, Baranek Boży.
Ty zgładziłeś ludzkie winy,
niebios otworzyłeś bramy,
Tyś najwyższy, Tyś jedyny,
Gloria, chwałę Ci śpiewamy!

Graduale

O Chryste Panie!
Ach, daj nam siły
tak nasze serca ku Tobie wzniesć,
by zdolne były, by godne były
słyszac, zrozumieć Twą dobrą wieść.
A spraw niech rolę tych dusz jałową
by w niej nie zmarniał łask powiew Twój,
tej ewangelii użyźni słowo,
jak życiodawczy cudowny źródół.

Credo

Boże w Trójcy niepojęty,
Ojcze, Synu, Duchu Święty,
Stwórco, Zbawco, wodzu nasz!
Wierzym w Ciebie duszą całą,
Wierzym w kościół Twój gdzie z chwałą,
W objawieniu Swojem trwasz!
Wierzym w Świętych obcowanie,
Grzechów odpust, zmartwych, wstanie,
Żywot wieczny dusz i ciał.
Wierzym, pragniem wierzyć szczerze,
Ale utwierdź nas w tej wierze,
Abyś wierne sługi miał.

Offertorium

Ach tyle co dzień łask nam zsyłasz, Panie,
i rośnie wciąż wdzięczności naszej dług.
A co dzień błaga Cię o zmiłowanie
Żałosny jęk i płacz Twych grzesznych sług.

Za kościół święty Twój, ojczystą ziemię,
za bliźnich swych, za spokój zmarłych dusz,
Za własnych swoich win i nędzy brzemię
modlimy się: o wzrusz się, Boże, wzrusz!
Lecz gdzież te modły są, gdzie śluby, dary,
Co tyle łask wyjednać mogą nam?
Sprawić to zdoła tylko moc Ofiary,
Co ją Twój Syn poświęcił za nas Sam.
Więc przyjm ją, Ojczy, przyjm w tym chlebie, winie,
to Jego Ciało jest, to Jego krew,
Co z ran najświętszych tam na krzyżu płynie,
By wzbudzić litość, Twój przebłagać gniew.

Sanctus i Benedictus

Trzykroć święty, święty, święty
Pan Zastępów wiecznotrwały,
niebo, ziemia, mórz odmęty
pełne Jego Boskiej chwały.
Przed nim drżą mocarstwa, trony,
Aniołowie gną kolana.
Hosanna błogosławiony, który idzie w imię Pana,
Hosanna na wysokości,
Otwierajczy serc podwoje,
Niech w nie zstąpi, niech w nich gości,
Mnożąc święte łaski swoje, święte łaski swoje.

Agnus

Oto Baranek Boży,
objata Najmilsza Panu, żywota zdroj,
On głodzi grzechy całego świata,
w niebieską chwałę lud wiedzie swój.
Niegodni tego, byś łaską nową,
Wejść zechciał Panie w przybytek nasz.
Błagamy tylko, racz rzeknąć słowo,
a pożądane zbawienie dasz.

Benedictio

Pobłogosław nam, o Boże,
Niech nam moc ofiary tej
darem wszelkich cnót wspomóże

i utwierdzi w łasce Twej.
Pobłogosław nasze czyny,
każdą dobrą myśl i chęć,
odpuść wszystkie nasze winy,
święć się w duszach naszych święć.

Trzecia msza polska op. 50, tekst Henryk Odyniec

Kyrie

Przed Twoim tronem, Stworzycielu ziemi,
chylimy czoła w poddańczej pokorze,
i modły nasze z modły kapłańskimi
do stóp Twych ślemy wszechmogący Boże!
Niech pieśni nasze w jednozgodnym chórze
wymodlą światu łaskę Twoją Panie,
uśmierzą gromy, zażegnają burze,
które nam zsyłasz wciąż na pokaranie.

Gloria

Wszystkie stworzenia za łaski Twej ręki
chwalą Cię, Stwórco, hymnami wesela
i niosą słowa gorącej podziękii
do stóp swojego Boga Zbawiciela.
Więc zespół z nimi wdzięcznością przejęci,
kiedy Cię wielbi świat i ziemia cała,
śpiewamy niech się imię Twoje święci,
chwała Ci, chwała, o Przedwieczny, chwała.

Credo

W Twoje istnienie wierzymy, o Boże,
i w Syna Twego z Marji narodzenie,
w Ducha, co tylko oświecić nas może,
jak Tve za grzechy zyskać przebaczenie.
Wierzymy w mękę i ukrzyżowanie
Jezusa Pana za ród ludzki cały,
w śmierć poniesioną i zmartwychpowstanie,
w powrót do Boskiej światłości i chwały.
Wierzymy w Jego zejście między ludzi,
w sąd ostateczny za wiekowe winy,
w Ducha, świętego, co w nas wiarę budzi

i w ten powszechny kościół nasz jedyny.
Wierzymy w łaskę, co daje zbawienie,
w skutki Twej Boskiej nad nami opieki,
wierzymy w grzechów naszych odpuszczenie
i w żywot wieczny dusz naszych na wieki.

Offertorium

Boże, co niecisz wśród ciemności blaski,
z górnych swych krain spojrzeć na nas racz;
i nie odmawiaj Boskiej swojej łaski
osusz łzy nasze i ukój nasz żal.
Bo coraz gorzej i smutniej na ziemi,
i coraz więcej wąpiących wśród nas,
o Boże otocz skrzydłami nas swemi
i od niewiary po wieczny chroń czas.

Sanctus

O wszechpotężny, wielki i wspaniały,
niewysłowiony mową niepojęty,
rozgłośnym hymnem wielbi Cię świat cały
o święty Boże, święty, święty, święty.
Więc we czci onej z powszechnemi głosy
szczerzej miłości uczuciem przejęty
zebrany dzisiaj lud śle pod niebiosy:
o święty Boże, święty, święty, święty.

Benedictus

O Stwórco świata, niedocieczony,
z ufnością śpieszym w objęcia Twe,
pociesz nieszczęściem lud pognębiony,
nad dolą jego ulituj się!
Zlituj się, zlituj nad nami Panie,
za winy ojców lżej dzisiaj karz,
i daj nam święte swe zmiłowanie
i łaską swoją zawsze nas darz.

Agnus

Ty, coś odkupił ludzkości winy
męczeńską śmiercią na wieków wieki

Baranku Boży, Zbawco jedyny
nie szcędź nam nigdy świętej opieki.
Przez swoją mękę, przez swe cierpienie,
przez swoje, Zbawco ludzkości, rany
racz nam za grzechy dać przebaczenie,
bo Ty nasz Ojciec, Tyś Pan nad Pany.

Benedictio

Błogosław Boże, błogosław Twe dzieci,
daj im wytrwale przeżyć ciężkie dni,
niechaj im promień Twojej łaski świeci,
a w sercach miłość ku Tobie niech łśni.
Błogosław Boże ludziom w pracy znoonej
na niwie w pocie z oranej i krwi,
a za te trudy daj im wiek spokojny
i wieczne szczęście daj po wieczne dni.

Czwarta msza polska op. 41, słowa: Maria Konopnicka

Kyrie

Kyrie elejson, zmiłuj się o Panie,
Kyrie elejson, winy nasze zmaż!
Kyrie elejson, zmiłuj się o Panie,
Swoją ojcowską obróć ku nam twarz!
Chryste elejson.
Kyrie elejson, zmiłuj się o Panie.
Kyrie elejson, winy nasze zmaż!
Kyrie elejson, elejson.

Gloria

Niech śpiewa Syon, niech brzmi ziemia cała
odgłosem hymnów i radosnych lir!
O chwała Bogu, na niebiosach chwała,
a zbożnym ludom pokój tu i mir;
o wstań Łazarzu z swojego barłogu,
wznies w górę czoło, zrzuć śmiertelny kir!
Chwała, o chwała, na niebiosach chwała,
a zbożnym ludziom pokój tu a mir.

Graduale

Na padół smutków i boleści
swe żywe słowo zesłał Pan,
i zstąpił zwiastun dobrych wieści
i zakon został ludziom dan.
O Chryste, niechaj zdrój żywota
ze słowa Twego płynie nam,
a kiedy burza się rozmota,
wśród dzieci Twoje zestąp sam.

Credo

W mądrość przedwieczną, która świata słońce zapala,
siejże blaski zorze, morza napełnia i gwiazd drogi strzeże,
w Boga i Ojca wszechstnienie wierzę.
W miłość najwyższą, co wzgardziła niebem,
z ludźmi się dzieląc gorzkim życia chlebem,
w miłość, co krew swą słała nam w ofierze,
w Zbawcę ludzkości, w krzyż Chrystusa wierzę.
Wiarą tą znaczę pierś i czoło moje,
o spraw to, Panie, niech przy niej dostoję,
karaj, gdy lud Twój zasłuży na karę,
lecz nam pozostaw ojców naszych wiarę.

Sanctus

W istności swojej dla nas niepojęty,
co słońce miliony masz u swoich nóg,
o święty, święty, święty, trzykroć święty
Pan nasz i Stwórca, wszechmogący Bóg.
Serafów chóry jak łan zboża zgięty
gwiaździstem czołem biją w niebios próg,
o święty, święty, święty, trzykroć święty
Pan nasz i Stwórca, wszechmogący Bóg.

Benedictus

O podniesiony na krzyżu Chryste,
wyciągnij ku nam swe ramiona,
gdy duch w ciemnościach omdlewa i kona,
Ty nad nim rozpal światło wieczyste,
o Zbawco nasz Panie, o Chryste.
O podniesiony na krzyżu Panie,

z otchłani wieków wołamy ku Tobie.
Ty zbaw swe wierne a nawiedź je w grobie
i ducha ożyw i daj zmartwychwstanie.
O podniesiony na krzyżu Zbawicielu Panie,
ducha ożyw i daj zmartwychwstanie.

Agnus Dei

O Zbawicielu, o Baranku Boży,
coś wziął na siebie Ojca swego gniew,
kiedy nas pomsta wszechmocna zatrwoży,
gdy Pan prawicę ciężką swą położy,
bądź nam miłościw, o Baranku Boży!
Bądź w sercach naszych, w myślach naszych bądź,
błogosław każdej cichej chaty próg,
wzmacniaj jednością, zgodą wspólną rządz,
boś Ty nasz Ojciec, boś Ty nasz Bóg.

Piąta msza polska op. 81, słowa: X. Fr. Błotnicki

Introit

Chwalmy pieśnią, chwalmy słowem
naszą Matkę i Królowę,
chwalmy duszą, sercem całym
Jej przymioty przewspaniałe.
Chwalmy Matkę, chwalmy Syna,
co w postaciach chleba, wina
na ten ołtarz wkrótce zstąpi,
niech nam swoich łask nie skąpi.
Bierzmy wszyscy z wiarą, szczerze
udział w świętej tej ofierze,
prośmy Ojca, co jest w niebie,
za Ojczyznę i za siebie.

Literatura

Źródła

Archiwum autora

„Gazeta Kościelna” nr 5 (1907).

Otton Mieczysław Żukowski, *Msza polska* op. 38.

Otton Mieczysław Żukowski, *Trzecia msza polska* op. 50.

Otton Mieczysław Żukowski, *Czwarta msza polska* op. 41.

Otton Mieczysław Żukowski, *Piąta msza polska*, op. 81.

Biblioteka Narodowa w Warszawie (Magazyn Muzykaliów, Mus.III.161.645), *Msza polska na chór męski z towarzyszeniem organów do słów odznaczonych 2. nagrodą na konkursie tow. muz. w Warszawie*.

Biblioteka Naukowa im. W. Stefanyka we Lwowie, *Piąta msza polska* op. 81 (*Introit*).

Opracowania

Encyklopedia muzyczna PWM. Część biograficzna, w-ż, red. E. Dziębowska, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 2012.

Kaczorowski, R., *Pieśni ku czci Matki Bożej Ottona Mieczysława Żukowskiego oraz ich miejsce w literaturze wokalne*, w: „*Musica Vocale. Sacrum i profanum w muzyce wokalne – studium przypadku*”, red. R. Minkiewicz, Wydawnictwo Akademii Muzycznej w Gdańsku, Gdańsk 2014, s. 59-73.

Kaczorowski, R., *Pieśni maryjne Ottona Mieczysława Żukowskiego*, Wydawnictwo „Bernardinum”, Pelplin 2011.

Muzyka Żukowskiego – kolejne odkrycie. Z ks. Robertem Kaczorowskim rozmawia Arkadiusz Jędrasik, „Muzyka21”, nr 6 (179), czerwiec 2015, Rok XVI, s. 28-31.

O muzyce Ottona Mieczysława Żukowskiego – z barytonem Robertem Kaczorowskim rozmawia Arkadiusz Jędrasik, „Muzyka21”, Rok XIV nr 12 (161), grudzień 2013, s. 20-22.

Otton Mieczysław Żukowski – nieznanne fakty z życia kompozytora i jego rodziny. Z wnuczką kompozytora Zofią Bajdą rozmawia Robert Kaczorowski, „Muzyka21”, Rok XVI nr 1 (174), styczeń 2015, s. 36-37.

Podręczna encyklopedia muzyki kościelnej, opr. Gerard Mizgalski, Poznań – Warszawa – Lublin 1959. Sikorski, K., *Harmonia*, t. I–III, PWM, Kraków 1948–1949.

Płyty CD

„Otton Mieczysław Żukowski. Opera omnia religiosa 1”. Wydawca: © 2013 Acte Préalable. AP0288. Dołączony tekst: Robert Kaczorowski.

„Otton Mieczysław Żukowski. Opera omnia religiosa 3”. Wydawca: © 2015 Acte Préalable. AP0347. Dołączony tekst: Robert Kaczorowski.

„Otton Mieczysław Żukowski. Opera omnia religiosa 4”. Wydawca: © 2015 Acte Préalable. AP0354. Dołączony tekst: Robert Kaczorowski.

The Preserved Masses of Otton Mieczysław Żukowski as the Expression of the Concern for Polish Identity. The Semantic and Musical Issues

Summary: Four preserved masses of the still little known Polish composer, Otton Mieczysław Żukowski (1867–1942) have been discussed in this study. The masses include: *Msza polska* (*The Polish Mass*) op. 38, *Trzecia msza polska* (*the Third Polish Mass*) op. 50 up to the lyrics of Henryk Odyniec, *Czwarta msza polska* (*the Fourth Polish Mass*) op. 41 up to the lyrics of Maria Konopnicka and only the *Introit of Piąta msza polska* (*the Fifth Polish Mass*) op. 81, preserved in the Lviv National Vasyl Stefanyk Scientific Library of Ukraine.

These songs, designed for a monodic or choir performance, were in fact mass songs, which corresponded to the ordinary (*ordinarium missae*) and proper (*proprium missae*) liturgy.

The performance of the songs in the Polish language strengthened the sense of national identity in the times when Poland did not exist in a geographical sense on the European map, and became a natural carrier of religious contents, contributing to the foundation of the truths of the Church.

Keywords: Polish Mass, religious song, Polishness, 19th century, Otton Mieczysław Żukowski.